

mogu ostvariti i nešto drugačija značenja, primjerice, značenje namjene za što krupno ili dugo, odnosno, za što maleno ili sitno. *Makrobiotika* ne znači veliku znanost o životu, nego način prehrane koji omogućuje dulji život – prehrana namijenjena dužem životu. *Mikroskop* ne znači malenu napravu za gledanje, nego napravu namijenjenu za gledanje malenih, sitnih organizama ili predmeta. Otuda i hrvatski naziv – *sitnozor*. Tako i *makroobjektiv* ne znači veliki objektiv, nego objektiv namijenjen fotografiranju iz velike blizine, a *makrofotografija* nije velika fotografija, nego fotografija na kojoj je uvećani objekt fotografiranja.

Mikro- i *makro-* ne upotrebljavaju se kao samostalne riječi, već samo kao dijelovi složenice. Valja napomenuti da postoji tvrtka *Makromikro d. o. o.*, ali očito je riječ o novotvorenici i vlastitom imenu snažno stilski obilježenom.

Složenice s *mikro-* i *makro-* nazivaju se složenicama s vezanim pridjevnim osnovama. Stjepan Babić opisuje ih ovako u Tvorbi riječi: „Složenica s vezanim pridjevnim osnovama u prvom dijelu ima više. To su strane osnove i vežu se sa stranim osnovama, a iznimno i s domaćima.“ (1986.: 324.). Uz primjere s *makro-* i *mikro-* navodi i sljedeće: *egzo-* (*egzobiologija*), *grando-* (*grandomanija*), *neo-* (*neobarok*), *kvazi-* (*kvazisolidarnost*). Dakako, *kvazi-* je uobičajen uz tuđicu u drugom dijelu složenice, a *nadri-* ili *nazovi-* uz hrvatsku riječ – *nadripjesnik* ili *nazovipjesnik*, *nadriliječnik* ili *nazoviliječnik* i sl.

Prema pravilima se hrvatskoga pravopisa vezane osnove pišu sastavljeno s drugim riječima tvoreći složenicu, bez obzira na značenje, pa se *makro-* i *mikro-* pišu uvijek sastavljeno s drugim riječima. Dakle, *makroobjektiv* i *makrofotografija*.

Sanda Ham

OSVRTI

DVA PITANJA HRVATSKE NORMATIVNE AKCENTOLOGIJE

Na sajmu u Puli pade mi u oči knjiga Blaženke Martinović: *Na putu do náglasnē nōrmē* (Hrvatska sveučilišna naklada i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb, 2014.)

Prvi su mi dojam naglasci u naslovu. Protivno običaju ispisani i tu. Pa dobro, mislim: možda će tko već na njima zapeti, pa, riješivši ih, steći prvi ili novi poticaj da iščita knjigu i pozabavi se naglaskom.

B. Martinović u prvi mah obećava rješenje kolebljivog dijela naglasne norme, ali već na istoj stranici svoga Predgovora s uvećanom ambicijom dodaje da se knjiga sastoji od

ovih poglavlja: Naglasna norma, Naglasna tipologija, Leksički naglasak, Promjenjivi naglasni tip. A to je, vidi se, malne sve u obzoru našeg naglasnog normiranja. B. Martinović ide u širinu i vremensku dubinu; izvrsno je obaviještena, s obiljem podataka i s težnjom da se sve razumije i obuhvati, pa joj iz nadodsječnog plana ništa nije nezanimljivo. Razvila se, eto, u vrijednu akcentologinju.

Ipak se postavlja prvo pitanje: imamo li mi naglasnu normu ili je nemamo? Moj je odgovor da hrvatski standardni jezik danas ima svoju naglasnu normu, i to već propisanu, a do sedamdesetih godina imao je samo uporabnu normu, ali je kodificiranā bila istočnonovoštokavska. Hrvatske su dotad bile tek naglasne pojedinosti kao drugi li-

kovi dubleta ili su dijelovi hrvatske uporabne norme bili isključeni iz jezičnih priručnika. Dovoljno je zaviriti u školsko neizmijenjeno izdanje Gramatike hrvatskosrpskoga jezika (Brabec – Hraste – Živković) iz 1965. i u Pravopis hrvatskosrpskoga jezika (MH i MS, Zagreb – Novi Sad, 1960.).

B. Martinović ima sreću da sva normativnoakcentološka pitanja hrvatskoga standardnog jezika motri s ekvidinantnim mirom jer su u nje posrijedi samo unutarhrvatske naglasne pojavnosti. Ako se želi u tom obilju podataka vidjeti od stabala šuma, onda treba sve to domišljati i opet domišljati kako bi se mogla imati i stanovita hijerarhija ideja i spoznaja. Mislim da bi uistinu bolje bilo ostati na kolebljivostima naglasne norme, pa bismo tu svoju normu mogli zaista i poboljšati.

Svatko ima pravo da se u znanosti i struci ogledā u svemu. Tako i u naglasnoj tipologiji, njezinim počelima i modelima. Samo pritom valja i nešto izbistriti. U tom svjetlu, držim, vrijedi se u ovoj prilici pozabaviti dvama važnim pitanjima:

1. Jesu li mogući u dotjeranoj naglasnoj normi genitivu množine: *velepòsjēdā, zelēnīlā, rečēnīcā* kao drugi likovi dubleta, dok su prvi: *velepòsjēdā, zelēnīlā, rečēnīcā*?
2. Što je to kontinentalno naglašavanje?

Nisu posrijedi samo ti i takvi navedeni genitivi množine, nego i skup riječi te naglasnē jedinice u muškome, srednjem i ženskome rodu. Dakle, znatan broj naglasnica s kratkouzlaznim naglaskom na srednjem slogu u nominativu jednine. Bilo bi, stoga, u G mn. i *arhaizāmā, bezobrāzlkā, medaljōnčīcā* itd., zatim: *oglēdālā, osjētīlā, motōvīlā, račūnālā*; također bi bilo: *Hrvātīcā, glagōljīcā, kosāčīcā, lubēnīcā* itd. A nije ni samo to. Što bismo s imenicama dotičnih podjedinica s kakvom zanaglasnom dužinom ili položajnim duljenjem? A što opet s imenicama koje imaju kratkouzlazni naglasak

na kojem od idućih slogova, od trećega ili četvrtog nadalje?

Sve je to u ovom slučaju, barem za mene, neočekivan upad u dosadašnji naglasni sustav. Vodi li to u Škarićevo tronaglasje s rušenjem razdiobnog propisa? Pritom ostaje i četveronaglasni sustav sa svojim općerazdiobnim i užerazdiobnim propisom. Dakle, u hrvatskom se standardnome jeziku – u takvu slučaju – javlja dvosustavnost i s obzirom na broj prozodema i s obzirom na razdiobni propis. A baš standardni jezik traži nadteritorijalnost, zahtijeva povezivanje jezične zajednice u jednom idiomu, koji jest standardan, a ne supstandardan. I ne samo to: budući da je, osim genitiva množine, u svim oblicima kratkouzlazni, znači da se polazi od pretpostavke da su i govornici takva genitiva množine ovladali četveronaglasnim sustavom. A pritom se doista općenito dokidaju neistoslogovne i istoslogovne preinake, danas u većini adaptacijom ili prilagodbom, pa se i u ovom našem slučaju može unutar kratkoće zamijeniti ton. To je već učinjeno, također u genitivu množine: *Slavónācā > Slavónācā, Dalmatinācā > Dalmatinācā, Amerikānācā > Amerikānācā*. U oba slučaja istodužinski uzlazni ton zamjenjuje silazni. (U knjizi B. Martinović je u završnom modelu samo: *zadātākā / zādātākā*, a standardna je dubleta: *zadātākā / zādātākā*, dok je lik *zadātākā* obilježje razgovornog jezika.) Po duhu zajednice evoluirā i standardni jezik u obliku stvarnih inovacija koje nastaju osmotskom konvergencijom, a ne rušenjem. (Vidi moj članak u Jeziku, god. 59., br. 4., 2012., str. 121. – 126.)

U hrvatskome jezikoslovlju (tako i u susjedstvu) nedovoljno su tijekom standardizacijā istražene i sređeno prikazane inovacije i račvišta unutar srednjojužnoslavenskoga dijasistema. Tako se onda moglo dogoditi Vuku Stefanoviću Karadžiću da u Srpskom rječniku iz 1852. previdi zapadne likove

izgorīm, izlētīm, prètīrpīm, pa pod znakom zapadno navodi samo likove *izgòrīm, izlètīm, pretīrpīm*, a Dalibor Brozović takve i ine likove u Standardnom jeziku još 1970. smatra supstancijom, a strukturu rezervira samo za općenovoštokavske naglasne podudarnosti, s dobrom vjerom u apstraktni općenovoštokavski naglasni sustav, dok uistinu postoje dva istražena naglasna sustava: zapadnonovoštokavski i istočnonovoštokavski.

U Hrvatskome enciklopedijskom rječniku na stranici IV. piše: „Autori (...), prof. dr. sc. Ivo Pranjković (naglasci i gramatika)“, a na str. XIII. „Naglasci i dužine“. U tom dijelu Uvoda čitamo: „Nadalje, teži se za bilježenjem onoga tipa izgovora (realizacije naglasaka i dužina) koji bi se mogao označiti realnim, s tim da se izrazita prednost daje naglašavanju što se obično naziva kontinentalnim (za razliku od mediteranskog tipa naglašavanja)“. Lijepo! No ipak si dopuštamo pitanje što je to kontinentalno naglašavanje, ako pritom pomišljamo i na bitne odrednice svakog naglašavanja: genezu, sustav i normu.

Pogledamo li na hrvatski zemljovid, pogotovo na onaj dijalektološki s implicitnom standardizacijskom mišlju, možemo se pitati: je li možda riječ o sastavnicama posavske novoštokavštine slavonskog dijalekta. Ili je posrijedi nanos zagrebačkog naglašavanja u hrvatskoj metropoli? Ili je riječ o krajiškom poddijalektu ili pak o njegovu amalgamu s iskonskim hrvatskim govorima? Ili je možda kontinentalno naglašavanje sjeverni dio kompaktnog dijalekta što se proteže od Makarskoga primorja do iznad Jajca i Zenice s pridruženim bosanskohercegovačkim enklavama?

Sva se ta pitanja odnose na samu dijalektu osnovicu hrvatskoga standardnog jezika koja je tom jeziku dala temeljne naglasne vrijednosti što su preko uporabne norme stekle i propisanu normu.

Kad se barem s takva bitnog motrišta istraži naglašavanje u Hrvatskome enciklopedijskom rječniku, od svih navedenih idioma na zemljopisnoj i dijalektološkoj karti dolazi u obzir za hrvatski književni (i standardni) jezik samo naglašavanje posljednjeg od navedenih idioma s pridruženim novoštokavskim sastavnicama slavonskog dijalekta. U pitanju je, dakle, zapadni novoštokavski dijalekt kao gravitacijska snaga zapadnoštokavskih idioma.

A sad je na redu novo pitanje: zašto bi se davala prednost, pa k tome još i izrazita, naglašavanju koje se naziva kontinentalnim, a zapravo je po genezi, sustavu i normi tek sjeverno krilo istog idioma – zapadnog ikavskog dijalekta. Tako su ta oba krila – sjeverno i južno – biće istog leta. Ne bi bilo uputno ta dva krila razdvajati jer su baš ona integrativna snaga našeg jezičnog i duhovnog bića.

Jezikoslovac Ivo Pranjković i po svome naglašavanju u Hrvatskome enciklopedijskom rječniku jest zapadni novoštokavac kao i svi oni što su se u posljednjih stotinjak godina zalagali za status i ime zapadnoga novoštokavskog naglašavanja. Uostalom, i svi su govornici hrvatskoga književnog (i standardnoga) jezika zapadni novoštokavci, i po svojim majkama (školovanima od najniže do najviše razine), i po svojim školskim klupama, i po svome sudjelovanju u svim oblicima javnoga života. Za svoje uzore uzimamo Ivana Mažuranića i Silvija Strahimira Kranjčevića, a jednako i Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića. Ti su korifeji hrvatske književne i pjesničke riječi rado naučili ono u standardnome jeziku što se razlikovalo od njihovih polaznih jezičnih sustava.

Tako nas knjiga B. Martinović potiče da rješavamo unutarhrvatska naglasna pitanja i što se tiče sadašnjih kolebljivosti i općijih standardizacijskih problema u hrvatskoj prozodiji. I sama ih knjiga dijelom rješava.

Stjepan Vukušić